

SPECTACOLUL LITERATURII

In colaborare cu DUMITRU AUGUSTIN DOMAN

Stalin sau spectacolul terorii

Frîndoial c biografia lui Stalin scris de Edvard Radzinsky este cea mai bun dintre toate cele dedicate „carului” de la Kremlin. (Ea a ap rut _i în limba român la Editura Aquila ’93, în 2003, în traducerea Mariei Leu). ^i e cea mai bun nu pentru c Radzinsky ar fi mai talentat decît alci biografi; ba, a_ zice c dimpotriv , el e un prozator plat, palid, tern. Unul este îns motivul pentru care biografia aceasta este bun _i cvasiexhaustiv : acela c autorul a beneficiat de o documentare de care n-a avut parte nimeni de pîn la el, având acces în Arhiva Pre_edintelui Federaciei Ruse, Arhiva personal a lui I.V. Stalin, fosta Arhiv Central a Partidului, Arhiva Central de Stat a Revoluției din Octombrie...

Dup ce cite_ti cele aproape 700 de pagini, e_ti cople_it de urm toarea concluzie: la sfâr_itul secolului al XIX-lea, a ap rut dintr-o copil rie tulbure, misterioas , un tân r seminarist gruzin, scund _i îndesat care pîn la mijlocul secolului al XX-lea a devenit cel mai crud dictator din toate timpurile, un monstru care a creat primul imperiu comunist _i care a l sat în urma lui cîteva zeci de milioane de cadavre _i o jum tate de Europ nimicite de comunism.

Într-o structur supl , cu capitole articulate din fragmente semnificative, E. Radzinsky traseaz viaca marelui Stalin urmând trei linii principale, dup cum urmeaz :

1. Jocul de _ah. De la întîlnirea gruzinului cu Lenin, pîn la marea revoluție, apoi pe timpul lungii agonii a lui Lenin, a morcii acestuia _i, mai ales, în primul an dup moartea p rintelui revoluției bol_evice, Stalin joac _ah cu nomenclatura, cu partidul, cu toat Uniunea Sovietic , r bd tor, calm, rece _i, în cele din urm , câ_tig . Matul este cucerirea puterii depline, iar Stalin – Soso din Seminar, Kobo pentru prieteni – chiar o câ_tig , cu principiul s u de r bduriu: „Vom înv ca, cîte pucin, vom înv ca!” E laitmotivul primei p rci a biografiei. În acest sens, a început s -i exileze sau s -i lichideze pe apropiacii lui Lenin, începând cu Trocki _i amenincând-o – hm! în glum (macabr !) – pe socia lui Lenin: „Dac veci adera la vreo grupare fraccionist , noi îi vom da lui Lenin o alt v duv !”

2. Romanul. Dup ce devine St pînul absolut al imperiului, Stalin trebuie s -i consolideze puterea. Pentru aceasta, în anii ’30 ai veacului XX, el _i-a f cut un plan de... romancier. Toat nomenclatura, împreun cu familiile, ca _i toate categoriile sociale, inclusiv scriitorii _i arti_tii, ba chiar _i oamenii de _tiinc , devin cu tocii personaje în amplul roman al lui Stalin, vai!, personaje tragice. În anii 1936 _i 1937, sute _i mii de oameni, începând cu elita _i cu cele mai apropiate rude _i cei mai apropiaci colaboratori ai St pînului, sunt vizitaci dup miezul nopcii de agenci ai NKVD _i du_i în lag re, în închisori, apoi împu_caci dup procese sumare sau chiar f r judecat . De fapt, acest proces continu cu asupra de m sur _i în timpul r zboiului. ^i la acest capitol Stalin l-a învins pe Hitler. Documentele secrete probeaz c la sfâr_itul celui de-al doilea r zboi mondial URSS înregistra vreo 26 milioane de morci: combatanci de pe front, civili decimaci de foame, prizonieri repatriaci pedepsici cu împu_carea pentru c s-au l sat capturaci; printre ace_tia s-a pr p dit într-un lag r german însu_i fiul s u luat prizonier _i refuzat de tat la schimb cu un feldmare_al de-al lui Hitler, pentru c , zicea el, nu se schimb un feldmare_al pe un soldat...

3. Marele Vis. Dup r zboi, inicial Iosif Visarionovici Stalin se întâlne_te la Yalta cu Churchill _i Roosevelt punând la cale împ rcirea sferelor de influenc , dup cum se_tie. La Conferinca de Pace de la Potsdam îns cum pre_edintele american murise, iar Churchill pierduse alegerile _i deci nu mai era prim-ministru al Marii Britaniei, Stalin – ca de obicei – exploateaz conjunctura, negociaz de pe pozicii de forc _i _i realizeaz „Marele Vis”, adic lag rul socialist din jurul URSS: Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, RDG, România, Iugoslavia, Bulgaria _i Albania.

Din acest moment, trebuia s înceap a patra linie prefigurată de Edvard Radzinsky în carte: Apocalipsa. În paralel cu masacrul – reluat dup anii ’30 – din car împotriva evreilor, intelectualilor, arti_tilor _i tuturor politicianilor b nuici, în paranoia lui tot mai grav , de comploturi, Stalin ordon construirea bombeii atomice, altfel savancii în fizica nuclear vor fi lichidaci. Obcine prin teroare ceea ce _i-a dorit _i cu arma nuclear voia s atace SUA _i Vestul Europei. Numai moartea sa nea_teptat , fulger toare _i misterioas a salvat omenirea de la un dezastru.

O observacie. Ceau_escu a condus România dup modelul Stalin. Dar, Slav Domnulul!, vremurile erau deja altele _i ne-a ferit Dumnezeu de la masacre precum în URSS. ^i pentru c spaciul nu-mi mai permite s m extind, o ultim observacie: cel mai puternic dictator al tuturor timpurilor a fost servit de nenum raci mici dictatori, de executanci care _tiau s -i citeasc gândurile; când Stalin le trimitea din Crimeea telegrame în care le spunea c „e bine”, ei încelegeau c de fapt „e r u”, când le transmitea „eliberaci prizonierii polonezi”, ei încelegeau c trebuie s -i lichideze _i tot a_a. Ce mai conteaz c tocii executancii deveneau în scurt timp executaci...

Spre sfâr_itul amplei biografii, cititorul are sentimente contradictorii. Pe de o parte ar dori ca textul s se termine odat , spre u_urare, iar pe de alt parte, ca biografia s se prelungeasc la infinit, pentru a vedea _i a putea analiza mecanismele prin care un tiran reu_e_te s -i pun la picioare propria familie, propriii prieteni _i camarazi de ideal, propria car , propriul imperiu creat de el, întreaga lume, în fond. Un imperiu de sute de milioane de oameni încerca s distrug lumea la mijlocul secolului al XX-lea, iar acel imperiu era condus de un singur creier _i acela bolnav de ur , de r zbunare, de frustr ri, de invidii, de gelozii, de paranoia generalizat .

Un debuta(n)t prin concurs

Marius ^tefan Aldea este elev _i debuteaz cu volumul de poezii Al treilea ochi (Editura Prier, Drobeta Turnu-Severin, 2006); e, a_adar, înc unul dintre premiancii editurii severinene la festivalul de poezie Sensul iubirii, adic e înc unul dintre mulcii poeci tineri lansaci de Ileana Roman.

M.[^]. Aldea este grav, bun cunoscător de literatură și filosofie, dar un teribilist ca poet, în sensul că are curajul unor sintagme originale, al unor construcții lingvistice cuceritoare, dar acestea devin uneori supărătoare, de-ar fi să citez aici doar una: „...pleoapa și-a scrântit glezna...”;

În compensație folosesc cu abilitate oximoronul: „negrul albului”; „mocirla luminii...”; Interesant este viziunea din poemul care dă titlul plachetei: poetul își creează un al treilea ochi în ochiul stâng, menit, desigur, pentru a-și autoscruta interiorul, deși această creație are ca efect schimbarea totală a omului, crescându-i un nas în nara stângă, o mână în mâna stângă etc. Așadar, o viziune suprarealistă care i-ar fi plăcut unui Dali și i-ar fi servit picturii lui. Versurile din întregul volum desenează clepsidre de diferite mrimi și nuanțe (asta amintindu-mi de o carte din anii ’70 a Ilenei Roman), aceste forme nefiind doar un moft, ele având o legătură semantică stranie cu motivul clepsidrei: „Dansam cu clepsidra un blues/pe o melodie, necunoscut mie,/dar cunoscut ei./O prinsesem cu mâinile de mijloc –/mijlocul ei era beregata/celor două capete care îi sunt trup –/o simceam compus din două zerouri,/curgându-și fiecare neantul întru cel alt...”;

Ca o concluzie, debutul lui Marius Ștefan Aldea este unul de remarcat. Singurul lucru pe care îl are de făcut în viitor este să-și distileze versurile, să-și impună o propensiune spre simplitate și, în general, să nu se mai lăcomească la a strânge între coperte foarte multe poezii. În acest sens, și-l-ar putea lua drept model pe regretatul Ion Chichere, care scria până la o plachetă pe zi uneori, dar publica volume unitare și subcivile.

Vasile Petre Fati, antologie postum

Vasile Petre Fati este un poet exemplar pentru promovarea ’70. Așa am vrut să încep rândurile acestei prezentări. Hm! Dar de ce doar al promovării ’70? mi-am luat eu seama. Și m-am gândit că el este, de fapt, poet exemplar al întregii literaturi române contemporane.

Om blând, tîmțos, profesionist, bun cunoscător al degustării vinului la Casa Scriitorilor, vin sub formă uleioasă iarna, în formă de _pric lungă vara, Vasile Petre Fati era reprezentant al – cu o exactă etichetă pusă de prietenul său Marian Drăghici – „arpei boemei cuminci”. Confirm, ca un om care a combătut calm, amical, multe ore cu cei doi, la aceeași masă din sufrageria Casei Monteoru în primele zile, în primele luni, în primii ani după evenimentele din decembrie 1989. Pe cât de boem era Fati, pe atât de bonom era, deși intransigent când venea vorba de draga de literatură, el cultivând o ironie fină, cordială, cu atât mai usturătoare adeseori.

După moartea neașteptată, fulgerătoare și năucitoare din 1996, receptarea critică, dar și evocarea sa sentimentală, au intrat într-un fum mai dens ori mai rarefiat. Dar, la zece ani de la fatalitate, apare în librării antologia de autor Zidul și plîria (Editura Vinea, București, 2006, colecția Ins-Urgent, colecție realizată de Marian Drăghici, care semnează și o sentimental/aplicat postfac). Prima impresie, rămasă definitiv la sfârșitul lecturii, este aceea că avem de-a face cu un volum unitar, fără sincopă, fără scderi valorice, dar și egal tematic. Meritul este al poetului, intransigent cu sine – cum spuneam –, dar aici în primul rând al antologatorului.

În esență, Vasile Petre Fati este un autor de poeme concentrate, mult elaborate, fără să se observe acest lucru din primă răsfoire, poetul făcând parte din stirpea congenerului său Virgil Mazilescu, după cum remarcă și subliniază M. Drăghici. Cu Mazilescu, Fati mai are în comun viziunea sceptică, realist-sceptică asupra vieții, în fond o temperată disperare: „Voi Stalin care m-aci iubit și m-aci iubit/Gândici-vă la mine ca la un om singur./Dar acum lăsați-mă să ating cu mîna/Pelerina de ploaie a tatălui meu mort./Ea este acolo, roasă pe margini,/Cu buzunarele umflate de flori de câmp./Mînele îi atarnă de-o parte și de alta./Ai putea să dansezi cu ea/și chiar s-o lovești./O lovitură prăsnică și ploaia se aud pe acoperișe/(O tată, ești mai slab decât fiul tău!)/și încă s-o lovești./Voi care m-aci iubit și m-aci iubit,/Lăsați-mă acolo”.

Poetul evocă melancolic trecutele sale relații sentimentale cu oamenii și lucrurile deopotrivă: pianele ca „morci prin odă”; „prietenu (care) nu mai vine/într-o seară ploioasă”; „un om cu un violoncel în noaptea”; „o ploaie mare (de-acum o mie de ani, n. DAD)/și un rege care a privit ploaia”; „un om cu o ceară într-o parte,/Cu ziarul în buzunar,/Cu o oglinjoară în buzunar ca soldații”; „Franz Kafka./Omul acela din Praga (care) a mâncat pâine și a bătut apă,/Ca să trîiască”; „cheia casei (care) a fost ca o mamă pentru noi”; „un biet tânăr din provincie, cu o pelerină (element obsedant la VPF, n. DAD) până la pământ/și cu o bască pînă pe cap”; „psori galbene într-un tablou cu flori”; „o femeie străină”; „scaunul mic, din bucătărie, vopsit în roșu”; în sfârșit, „...un zid/Pe care-l cresc ca pe copilul meu./Ca pe iepurii de casă./Sunt sărac ca naiba/Dar îmi iubesc zidul/și plîria care spune/Că s-a terminat cu viața asta./Așa e, s-a terminat./Dar eu îmi cresc zidul ca pe un _arpe,/Îl iau în brațe și-i spun/Du-te la culcare, zid dulce,/Du-te la culcare și plîngi...” Acesta este universul lui Fati, creionat din câteva tușe, alb-gri-negre.

Antologia concine și o secțiune de poeme în engleză, în transpunerea loanei Ieronim. Cu totul, am putea spune că volumul acesta poate fi considerat o fidelă carte de vizită definitivă a lui Vasile Petre Fati.

Post Scriptum. Marian Drăghici, merituosul și generosul îngrijitor al colecției Ins-URGENT, dar și postfacatorul și antologatorul lui Vasile Petre Fati, deplânge faptul că poetul este ignorat de critici. Păi, critica îi ignoră și pe cei morți înaintea lui Fati, de la Dosoftei până la Nichita Stănescu, și pe cei trecuți la cei drepci mai de curând, dar și pe cei vii-vii. Se scrie și se publică într-o harababură totală, se scrie decent, mediocru, se scrie insipid și incolor, se scrie și genial, se scrie unitar și inegal, împrătiat, manierist, curajos, obscen, dar și fin-finuc. Dar de citit, cine să mai citească și cine să mai critice și cine să mai facă ordine și ierarhii? Pe orice drum literar te-ai plimba, vezi panouri publicitare (?) uriașe pe care scrie, cacofonic, desigur: „Trîiască confuzia de valori!” Că așa-i spectacolul literaturii române contemporane: o noaptea furtunoasă, o scrisoare pierdută, hm!, d-ale carnavalului...

Debut cu poezie, cu proză deopotrivă

La marginea vremii (Editura Altum, 2006) reprezintă debutul editorial precoce al Syntiei Albulescu, cartea cuprinzând proză scurtă și poezie, jumătate-jumătate.

Ca prozatoare, domnișoara are imaginație și umor, dar și o surprinzătoare siguranță în scris pentru o elevă. Tocmai acest amănunt mă face să tot amân citirea cărții. Dar prejudecata că un elev nu poate scrie decât liricoid și, în general, infantil mi-a fost spulberată de la primele rânduri. Syntia Albulescu are priză la real, ea scrie la obiect, fără risipă de amănunte nesemnificative, lucru rar la un începător. Mai mult, lucrul esențial pentru un prozator, creează personaje memorabile: Ruznaca, Ivan, Tudorel...

În schimb, poeta Syntia Albulescu — deși sigur pe ea — încă își caută tipul de discurs liric propriu, cu adevărat numai al ei. Ea și-a însușit lecția ludicului de la Marin Sorescu și Nichita Stănescu, și ține poezia populară de calitate, evident că a citit literatură religioasă și chiar caligrafiază în acest sens un psalm limpede, curat, candid: „Tată din ceruri de lumină, făci așez în palmele strânse/punse/inima mea de copil,/care cântă laude pentru Tine./Lasă degetele mele/să lăunece pe clapele iubirii,/iar buzele-mi devin/serafimi și heruvimi care/Te proslăvesc de-a pururi!”

Talentată, dar și surprinzător de cultivată, Syntia Albulescu este un nume de care vom mai auzi. De bine. Ne asigurăm și prezentările lui Marin Ionic și Radu Aldulescu.

Ghidul preotului ortodox
făcut de un prozator satiric

Surprinzătoare apariție editorială a lui George Răzescu: Preotul, prietenul sufletului meu (Editura TIPNASTE, Pitești, 2005). De ce surprinzătoare? Pentru că George Răzescu este jurist la bază, a scris — înainte de 1989 — texte pentru emisiunile radiofonice de satiră și umor, a fost după aceea, după 1989, senator și a publicat un ciclu de romane satirice (Parlamentarii lui Salvache), e subprefect, adică funcționar public... Iar acum, deodată, iese cu această carte care e în fond un ghid al preotului scris de pe poziția unuia mai ortodox decât patriarhii toci la un loc. Pentru că mi se pare că George Răzescu exagerează când portretul robot al preotului creștin ortodox în care vede un iluminator, un sfânt, un îndrumător și în ultimă instanță un fel de atom al societății. Autorul nu pare a înțelege că preotul din mileniul al III-lea nu mai poate avea rolul pe care l-a avut în satul secolului al XIX-lea, cel mult al începutului de secol XX, din literatura satirică. „Nu vreau să par ipocrit”, zice la un moment dat scriitorul. Dar reușește? Aș zice că are o singură alternativă: ori e ipocrit, ori e habotnic, discursul său urmând o retorică sentimental/vehementă, în genul lui Nietzsche din Așa grăit-a Zarathustra.

Altfel, autorul face o călduroasă pledoarie pentru construirea unei catedrale a neamului pe locul Peșterii Sfântului Andrei, apostolul care ne-a creștinat. Dar cele mai frumoase pagini sunt cele care cuprind amintirile din copilărie, pagini de proză autentică.